

КАРТОГРАФУВАННЯ ПОХОРОННО-ПОМИНАЛЬНОЇ ОБРЯДОВОСТІ НА ПОКУТТІ

У статті на основі аналізу етнографічних джерел і польових матеріалів висвітлено особливості похоронно-поминальної обрядовості на Покутті. Закономірності розповсюдження різних явищ обрядовості, активізація одних та відмирання інших особливостей побутової культури подано на основі картографування.

Ключові слова: обряд, звичай, смерть, похорон, покійник.

Звичаєм, з яким неминуче стикається кожна родина, є похоронний і поминальний обряди. Водночас це найбільш стійкі й найкраще збережені обряди. Варто зазначити, що похоронний ритуал має специфічний вплив на учасників. Адже він мислився як такий, що дозволяв переправити покійника на “той світ” і водночас захищати живих від згубного впливу смерті. Людина ХХ ст. розуміє смерть як кінець усього, тоді коли архаїчне мислення сприймало її в контексті кінець–початок. Саме тому сучасникам часто незрозумілі старі обряди, звичаї [9, с.56].

Смерть завжди сприймалася людьми як велике горе, і в той же час вони розуміли її неминучість: Якби не вмирили, то б небо підпирили. Згідно із народними світоглядними уявленнями, людина мала три субстанції: тіло, душу та дух. Смерть означала відторгнення од тіла як душі, так і духу. Але якщо душа покидала тіло назавжди, то дух нібито міг повернутися до тіла, що вважалося неприродним.

Для вивчення похоронної обрядовості ми опитали 32 респонденти в 24 населених пунктах (13 – у Городенківському районі, 5 – Коломийському, 4 – Тлумацькому, 1 – Снятинському, 1 – Тисменицькому) на Покутті.

У різних місцевостях України, у тому числі й на Покутті, побутують звичаї та перестороги, яких у народі дотримувались у час наближення смерті людини. За записом А.Онищука у с. Карлів на Снятинщині існувала заборона спати тоді, коли в домі хтось помирав. Того, хто в момент чийогось скону спав, обов’язково будили, “аби ни заспав мирце”, бо, вставши, міг би його налякатися. Вірили також, що така людина могла б і не пробудитися зі сну, померти. І на Покутті, і в інших місцевостях України зафіксовано також подібні застереження спати в певні моменти обрядового періоду. Так, на Городенківщині вважали, що коли в селі є померлий, нікому не можна вдень лягати спати, “бо буде сі мати корчі” (судоми).

Охоронними мотивами зумовлена практика, побутування якої зауважив у покутських селах І.Волощинський. Перед смертю батька син обов’язково обходив усе господарство, бо інакше йому би “сі зле вело, господарка би завмирала, нічо би не було веселе его” [4, с.164].

Про наближення смерті сповіщав не тільки стан здоров’я людини, а й віщування та прикмети. Так, зокрема, ворожили за:

- сновидіннями (священик, весілля, випадання зуба, кукурудза, падіння в яму, перехід через шанці (ями) – сниться тому хто має вмерти, той, хто має померти, – сниться в дитинстві);
- поведінкою хворого (багато спить, дивиться на руки, говорить про подорож);
- поведінкою окремих птахів, тварин (виття собаки, згасання свічки без причини, залітання ластівки до хати, биття пташки об шибку, крики сови або пугача біля хати);
- за виглядом померлого (відкриті очі, свіжа зовнішність (Вербівці), якщо після похорону півроку ніхто в селі не помер – покійник забере на той світ когось із родини [13, с.40].

Пересторогою є те, коли на святвечір із загашеної свічки дим іде до дверей – цього року в сім'ї хтось помре. Поганим знаком є і привезення покійника для захоронення з іншого населеного пункту. Це означало, що в селі буде багато смертей.

За давніми повір'ями, услід за померлим господарем чи господинею могли загинути домашні тварини або не велася культура. У с. Карлів Снятинського повіту в той час, коли помирав господар, хтось із домашніх швидко йшов до “шпихлера”, де зберігали зерно, і рухав те збіжжя, “що він ще мав у своїх руках, аби з ним не завмерло”. Вважалося, що якби того не зробити, то потім зерно не зійде. В інших селах на Покутті з такою ж метою насіння рухають, коли покійника виносять із подвір'я, а також відв'язують худобу [3].

Бачачи важкий стан хворого, рідні кликали священника для сповіді та причастя. Траплялися випадки, коли родичі могли повертати людину з того світу своїм криком, таким чином продовжуючи йому життя на кілька днів.

Полегшити перехід “душі” можна за допомогою “страсної” свічки. Свічку дають лише тому, хто тяжко хворіє, щоб не мучився. Вогонь свічки – це “той ясний шлях, яким блукає душа”. Віруючі люди вважали, що за вмерлим не можна плакати, бо умираючий буде дуже мучитись, крик може налякати “душу”, яка розлучається з тілом і це принесе нові муки, викличе агонію у вмираючого [16, с.37].

Про смерть людини сповіщали відчинені ворота двору, які залишалися відкритими від часу смерті й до самого похорону, а також церковні дзвони, які дзвонять з перервами три рази.

Після смерті покійнику дають полежати щонайменше дві години, а потім старші люди обмивають та одягають його в заздалегідь приготований одяг. Воду виливають у такому місці, куди ніхто не ходить: у корчі бузини, або там, де сходяться 2–3 тини чи паркани. К.Мрочек відзначає, що в Заваллі таке місце називають “сутич”; хто стане на нього – помре у важких і довгих муках. Жителі Черемхова переконані, що хто ступить на те місце, де виливали таку воду, то його болітимуть ноги й навіть може вкалічіти. Гребінь, яким чесали мерця, і одяг який був на ньому, спалюють. Після цього покійного поміщають:

- одразу в труну, на катафалк – 8 (Троїця, Нижнів, Репужинці, Рашків, Олієво-Королівка, Поточище, Вікно, Стриганці);
- у труну, на стіл – 5 (Обертин, Прикмище, Жуків, Дубки, Коршів);
- на катафалк – 11 (Острівець, Тишківці, Чехова, Чернятин, Вербівці, Живачів, Глушків, Лука, Торговиця, Мала Кам'янка, П'ядики).

Голова мерця повинна бути повернута до образів, а ноги до дверей. Під голову ставлять подушку, набиту соломою. Руки ставлять навхрест і дають свічку (Городенківщина). Чоловіків одягають у новий костюм. Коло жінки на подушку ставлять складену вчетверо хустину [13, с.43].

Померлих хлопців і дівчат вбирали як молодих на весілля, робили вінок із барвінку, васильків або штучних квітів. Дівчатам розпускали волосся. Великий вінок розмішували навколо тіла, а після поховання вішали на могильний хрест [7, с.406]. У труну неодруженим ставлять також обручки.

Після спорядження покійника на смертне ложе всі присутні мили руки й сідали за “перший стіл”. На стіл обов'язково ставили 0,5 л горілки, з яких 100 г відливали й ставили на підвіконник. Також ставили склянку чи іншу посудину з пшеницею і втикали туди свічку. Присутні молилися за душу покійного, випивали трохи горілки, закушували, знову молились і розходились по домівках.

У цей час покійному майстрували труну. Зараз, в останнє десятиліття, труну, а також надмогильний хрест купляють у спеціальних ритуальних магазинах. Також у день смерті померлому на цвинтарі викопують яму, при цьому забороняється копати яму неодруженим, а також близьким родичам.

Коли покійник лежить споряджений на катафалку, то його з чотирьох сторін “обкладають світлом”: чоловіка – брата; жінку – сестри. Усі дзеркала закривають тканиною, щоб у них не “дивилася” смерть, душа, не відображався небіжчик. У перший вечір небіжчика відвідує священник із хором і відправляє панахиду. Другої ночі дяк читає до опівночі Псалтир. Із цього часу й до похорону хтось обов’язково знаходиться біля покійного, оплакує його. Вважалося, що гріх залишати покійника самого, що “тіло треба стерегти”. Приходять також прощатись односельці. Останнім часом відвідувачі часто приносять гроші. Той, хто вступив до хати, де є мрець, спочатку читає “Отче наш”, потім цілує померлого в руку або хрест і лише потім вітається з присутніми. Вірять, що “мертвяк, коли лежить у труні, все бачить і чує”. Тому в хаті при покійному не можна сваритися – бо тіло буде розкладатись [7, с.72].

Згідно із церковними канонами потрібно цілувати тільки хрест, який лежить біля покійного, а не самого покійника, оскільки це просто тіло без душі. І в подальшому похорон відбувається над душею й потрібно молитися тільки за душу покійного, а не за тіло [2].

У XIX – на початку XX ст. існували ігри та інші форми обрядових веселощів. Первісне значення похоронних веселощів, очевидно, полягало в захисті живих і самого мерця від злих сил, протистоянні смерті та магічному утвердженні життя в його найрізноманітніших проявах. Зважаючи на відому психофізіологічну особливість сміху як засобу зняття нервової напруги, подолання негативних емоцій, можна відзначити й позитивний психотерапевтичний ефект таких дійств для самих учасників ритуалу [6, с.575]. Найрозповсюдженішими на Покутті були ігри в “лубок”, “шибеницю”, “панів і слуг”, “роботу”. Проте зараз ігри при покійнику не збереглися. Замість них у першу після похоронну ніч чоловіки можуть грати в карти, прив’язувати когось до столу (Вікно, Поточище, Олієво-Королівка). Це називається “лубок”.

З перебуванням у хаті мерця пов’язаний цілий ряд ворожінь:

– коли померлий має праве око напіввідкрите, то віщують, що хтось помре в родині, а як ліве – то з далеких родичів;

– як дим із погашених при мерці свічок йде до дверей, то ніхто з родини не помре, як повертається назад до померлого, то заповідають, що смерть ще прийде за кимось іншим;

– не годиться замітати кімнату, у якій лежить померлий, щоб знову не помер хтось із родини;

– сміття піднімають під “лаву”, де лежить покійник, а коли тіло винесуть, то зразу його викидають, щоб у ньому не залишилася душа небіжчика, або спалюють разом із залишками стружок від домовини [13, с.45].

Покійник, як казали в народі, “повинен переночувати в хаті дві ночі”. На третій день його хоронили, можна і швидше, залежно від природних умов. Найчастіше похорон починається до обіду, рідше – після обіду (Чехова, Коршів, Обертин, Торговиця) з приходом священника разом із церковним хором. Інколи, переважно якщо померла молода людина, похорон відбувається з духовим оркестром. Проте слід зазначити, що похорон з духовим оркестром, який заохочувався радянськими властями як “новий обряд похорону без попа”, майже не прижився в покутських селах. Залежно від чину людини похоронна церемонія має свої особливості. Щасливими вважалися люди, які помирали на Великодньому тижні, оскільки вважалося, що їхня душа одразу потрапляє на небо.

Суворо забороняється хоронити із церковними почеснями самогубців. Раніше їхні тіла з місця трагедії навіть до хати не заносили, а відразу везли на цвинтар, де для таких уже була готова труна. У той же день тіло закопували на краю цвинтаря. Часто навіть хрест не ставили. Тепер у таких випадках похорон відбувається за звичним сценарієм, окрім дій, пов’язаних із церквою, священником. Священник під час молитви за покійних

також не згадує ім'я самогубця, за винятком однієї молитви, у якій є такі слова: "...І тих, що через потьмарення розуму самі себе погубили..." [2]. Але це відбувається вкрай рідко. Ховають самогубців на краю цвинтаря. Забороняється також хоронити нехрещених.

У народних віруваннях вітри й бурі пов'язують скрізь зі злими демонами та душами небіжчиків і самовбиців – топельників, вішалників. Тому, коли вітри деруть стріхи, кажуть: "Хтось повісився" [11, с.21].

Після відправи в хаті покійного переносять у домовину й виносять надвір. У домовину ставлять особисті речі небіжчика – годинник, окуляри, гребінець, шапку або хустину, якщо він користувався нею за життя, інші улюблені речі. У Городенці жінки в складках заколюють голку з ниткою. Дитині ставлять іграшки й солодощі (Черемхів) [13, с.47]. Звичай покладання до труни необхідних для життя речей свідчить про те, що в традиційній духовній культурі українців, як і в багатьох народів світу, стійко побутувало уявлення про те, що смерть людини є лише її переходом з одного світу в інший. Тому в поховальному обряді знаходимо чимало елементів, які були спрямовані на забезпечення покійнику певних умов існування в потойбічному світі [17, с.78].

Домовину повинні виносити тільки ті чоловіки, які вже одружили своїх дітей. Виносять тіло ногами вперед, тричі ударяючи об кожний поріг. У цей час рідні сідають на катафалк, щоб найближчим часом ніхто із сім'ї не помер (Незвисько, Ясенів Пільний, Вікно), або все валять на землю (Торговиця).

Після виносу тіла місце, де лежав покійник, кропили свяченою водою й ставили там якусь залізну річ (найчастіше сокиру), а на неї хліб (Незвисько) і відкривали вікна й двері, щоб душа вийшла, інакше вона тут залишалася б і покутувала б до того часу, доки в цій хаті знову хтось не помре (Залуччя) [13, с.48]. У с. Вікно хліб тримають на колінах, а вікна й двері, навпаки, – закривають.

Люди, що чекали на подвір'ї виносу тіла, не віталися словесно й не подавали одне одному руку. Якщо й точилася поміж ними розмова, то здебільшого згадували шляхетні риси покійного, не наголошуючи на якихось негативних, при цьому чоловіки обов'язково знімали головні убори, бо так велів давній звичай [5, с.32].

На похоронну церемонію біля подвір'я збираються без запрошення всі бажаючі. До старших приходять рідні, сусіди, літні люди, до молодих – більшість односельців, особливо неодружених. Під час похоронів неодружених виконувались окремі елементи весільних обрядів, а в голосінні, як і в пісенній поезії, могила порівнювалась із нареченою чи нареченим [13, с.47].

На подвір'ї священик разом із хором продовжує відправу, зачитує "прощу" – найголовніші біографічні віхи життя покійного. Також біля хати з покійним прощаються рідні, друзі, сусіди. У кінці хор виконує прощальну пісню померлого. Залишаючи подвір'я, потрібно обов'язково забрати всі свічки, які горіли, а також усі вінки.

Важливе місце в похоронній обрядовості належить голосінням. Людина голосила, щоб не тримати весь жаль і біль у собі, вона ніби ділилася своїм горем з людьми, пробуджуючи в них співчуття до себе, розуміння їх важкої ситуації тощо [10, с.379]. У похоронних голосіннях переважає оповідь про якості покійного, про труднощі, які чекають сім'ю, про почуття власного нещастя.

Час, коли можна починати голосити, завжди строго означений, так само як і час, коли вже не можна голосити. Коли тіло померлого вже покладене на покуття чи на стіл, голосіння з невеликими перервами звучить постійно аж до того часу, поки поховують померлого. Не голосять лише вночі, після заходу сонця. Тоді основне завдання – стерегти душу померлого. Можна виділити кілька основних циклів голосінь, викликаних новим етапом похоронного обряду: прихід у хату людей для прощання з померлим; перекладання тіла до гробу; винесення тіла з хати, з подвір'я, дорога на цвинтар; опускан-

ня домовини [8, с.41]. У деяких місцях ще в ХІХ ст. наймали або запрошували професійних плакальниць. Зараз прозаїчні тексти голосінь частково імпровізуються.

Після відправи на подвір'ї покійника до церкви на спеціальних ношах:

– несуть – 13 (Вікно, Вербівці, Чернятин, Дубки, Глушків, Репужинці, Нижнів, Острівець, Чехова, Олієво-Королівка, Рашків, Поточище, Стриганці), що вважається дуже почесно;

– везуть – 11 (Торговиця, Коршів, Мала Кам'янка, П'ядики, Лука, Тишківці, Прикмище, Обертин, Живачів, Жуків, Троїця).

У цей час труна може бути:

– відкритою – 8 (Чехова, Торговиця, Олієво-Королівка, Поточище, Острівець, Репужинці, Прикмище, Живачів);

– відкритою, а в церкві закритою – 8 (Коршів, П'ядики, Вікно, Дубки, Тишківці, Вербівці, Рашків, Обертин);

– закритою – 8 (Глушків, Чернятин, Лука, Троїця, Жуків, Мала Кам'янка, Стриганці, Нижнів).

З подвір'я похоронна процесія шикуюється в такому порядку: попереду йде хтось зі старших чоловіків і несе хрест, далі хоругви, потім портрет, за ними жінки й діти попарно несуть вінки, далі йшов церковний хор або духовий оркестр, потім священник і дяк, за ними чотири особи несуть віко труни (якщо небіжчик чоловік, то віко несуть чоловіки, а якщо жінка – то жінки), далі – труна з тілом. Позаду йдуть родичі, близькі й усі, хто прийшов на похорон. Усім, хто щось несе, праву руку перев'язують хустиною, до вінків чіпляють маленькі хустинки. Більшість учасників несе свічки, “щоб померлий бачив дорогу на той світ” (Вербівці, Чернелиця) [13, с.48].

По дорозі до церкви похоронна процесія зупиняється біля каплиць, хрестів, на роздоріжжі, де найчастіше ходив покійний. Якщо назустріч похоронній процесії над'їде машина, значить, у селі скоро буде новий похорон (Вікно).

Якщо навіть незнайома людина зустрічала процесію, то відходила на обочину й чекала, допоки вона не пройде (чоловіки при цьому зазвичай знімали головні убори). Це ж стосувалося й транспортних засобів: обганяти чи об'їжджати похоронний супровід вважається неприпустимим [5, с.33].

Покійника заносять до церкви, де відправляється заупокійна служба. Домовину кладуть посеред церкви головою до вітваря. Якщо помирав священник, то напередодні похорону домовину з тілом заносили в церкву і там вона перебувала цілу ніч – до часу відправи заупокійної служби трьома священниками сусідніх парафій та виносу на кладовище [10, с.369].

У церкві під час відправи священника всі плачі й голосіння припиняються. Також у церкві всі присутні прощаються з покійником – останнє цілування. Вважається, хто останнім поцілує хрест – чоловік чи жінка – такої ж статі буде наступний. На цвинтарі рідні ще раз прощаються з померлим. Після цього покійника на спеціальних пасах опускають у яму. Після опечатання гробу священник кропить яму й домовину свяченою водою. Перед загортанням ями рідні після священника вкидають по жменьці землі, а після них це роблять усі інші. Дітей або внуків покійного мають “заплести в косу” [1].

До післяпохоронних обрядів належать поминальні обіди, які є скрізь, крім Обертина, де священник їх відмінив. Із цвинтаря всіх учасників похорону запрошують на спільну молитву або “на обід”. Приходять на обід ті, хто ще раз хоче помолитись і пом'янути покійного, у тому числі дяк із церковними хористами. Не можна приходити на поминки неодруженим, крім хлопців, які несли покійного. Ця заборона, мабуть, є такою, що оберігає від смерті молодих людей.

Трапеза починається з молитви за душу покійного та пригощання “коливом” (вид каші, яку наші пращури варили з усіх злаків, вирощених у себе на полі. Сучасне коливо – зварена пшениця й заправлена медом) [13, с.50]. За народними віруваннями, кожен із

присутніх перед “обідом” повинен тричі скуштувати колива, бо “хто кілька зернин з’їсть, тільки гріхів з небіжчика здойме”. Інколи (села Підвисока, Микулинці, Джурів, Русів Снятинського, Городниця, Серафінці, Росохач Городенківського, Жабокруки, Бортники Тлумацького району) коливо куштували лише раз, пояснюючи: “аби царство небесне померлому”, коливо “здійме гріхи з душі”. Характерною особливістю побутовання цього ж звичаю в інших етнографічних районах України та в слов’ян загалом є його належність до засобів катартичної магії – мед очищає, звільняє людину від гріхів.

Мед споживали і в поминальних обрядах. На Покутті коливо з медом готували на дев’ять, сорок днів (“парастас до церкви”) і в роковини смерті. Коли хтось помирав у господарстві, де була пасіка, то за душу померлого давали мед (“служба за померлих у поливаний понеділок” с. Русів) [12, с.269].

Під час “обіду” на стіл подають різноманітну й у великій кількості їжу, але повторно попросити якусь страву не дозволяється. Коли подають капусту, ще раз моляться (Вікно).

У кінці поминального обіду знову відбувається спільна молитва, хор співає “Вічну пам’ять”. Після цього в будинку покійного залишаються тільки близькі родичі, сусіди для першої післяпохоронної ночі. Вважається, що душа покійного ще перебуває в домі й може з’явитись або подати знак, наприклад, у вигляді якоїсь комахи (Вікно). Людське вірування, що душа після смерті або однозначно зі смертю продовжує своє існування в постаті птаха чи якої-небудь крилатої тварини, – надзвичайно поширене в різних народів землі [11, с.21].

На другий день знову скликають близьких і сусідів і йдуть на цвинтар, де на могилі запалюють свічки та моляться. У с. Незвисько сюди приносять горілку й куски калача, котрі споживають на цвинтарі. А в с. Вікно беруть також шматок ковбаси й усе це залишають на могилі. Прийшовши додому з вікон і дзеркал знімають завіси, а горілку, яка стояла на підвіконнику, розподіляють між усіма. Також роздають родичам і сусідам особисті речі покійного. Подекуди зберігся звичай “дарів через деревце” в день похорону (Заболотів).

Збереглася віра в те, що покійник може забрати за собою односельців, родичів. У час, поки в селі не померла інша людина, говорять, що покійний “стоїть на варті”. Часті родичі померлого приходять на похорон до людини, яку забрав до себе покійний.

Давньою й невід’ємною складовою похоронної обрядовості є жалоба – вираження смутку із приводу смерті людини. Її походження пов’язано з ритуалізацією афективних проявів горя та архаїчними уявленнями про обрядову доцільність і морально-етичне значення актів привселюдного розпачу рідних і близьких померлого [6, с.572]. На знак скорботи рідні на брамі або на дверях прив’язують чорні стрічки – 4 (Вікно, Тишківці, Острівець, Чехова).

Поминальні служби відбувалися:

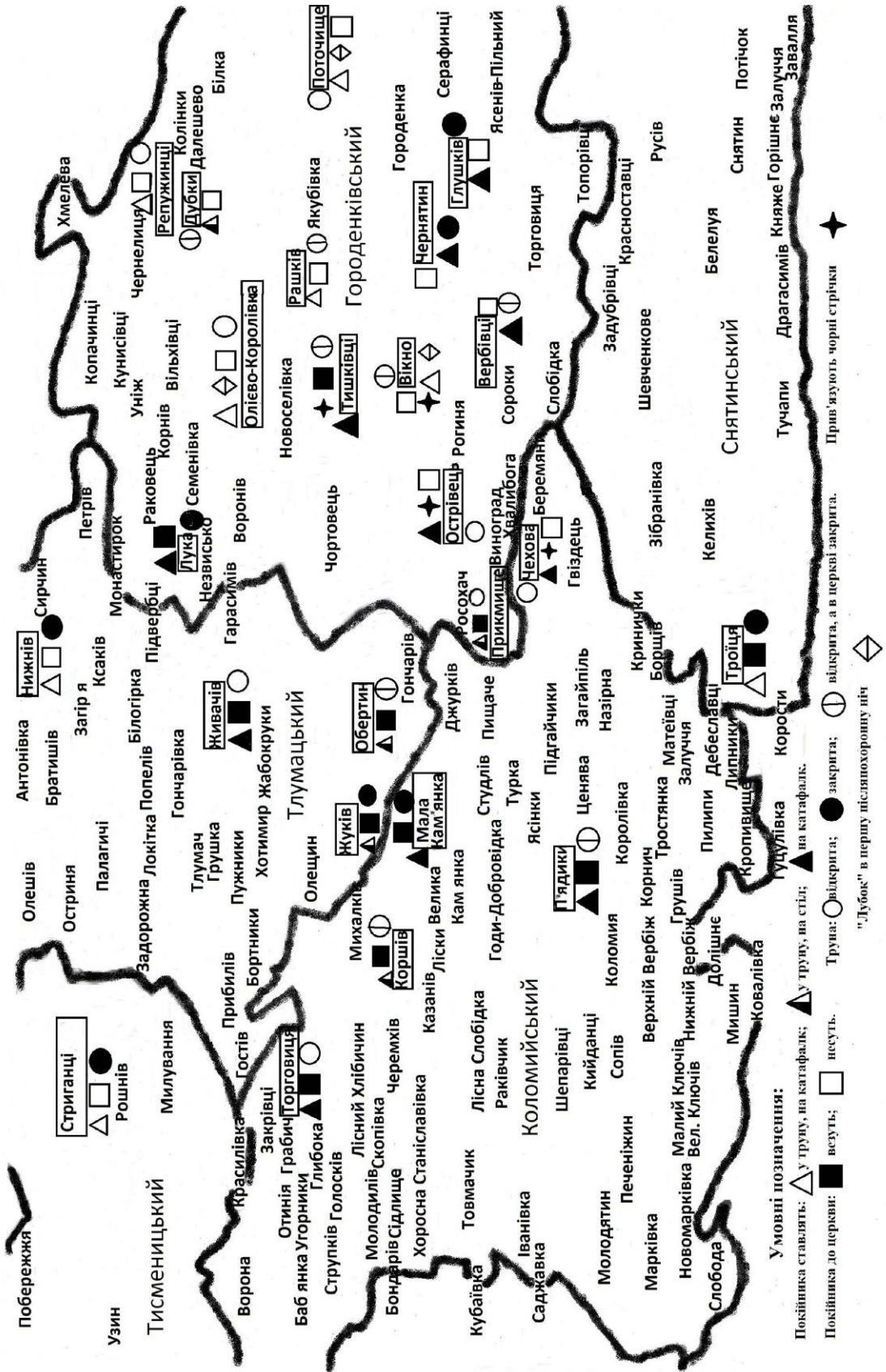
– через 9, 40 днів і рік, а також із запрошенням у дім померлого (Чехова, Торговиця, Коршів, Вербівці, Лука, Дубки, Тишківці, Чернятин, Жуків, Обертин);

– запрошують тільки на 40-й день і після одного року (Острівець, Репужинці, Вікно, Глушків, Олієво-Королівка, Поточище, Рашків, Прикмище, Живачів, Нижнів, Троїця, П’ядики, Мала Кам’янка, Стриганці).

Усім запрошеним під кінець обіду вручають по калачику “за упокій душі”.

Також моляться за душі померлих і в задушні, або заупокійні суботи, – остання субота перед 8 листопада – св. Дмитра, при цьому родичам і сусідам роздають спеціальний хліб – панашок, а також різні солодоші. Щороку на великі свята – Великдень (Вікно), Зелені свята (Чернятин) – відбувається відправа на гробах.

Карта. Похоронно-поминальна обрядовість на Покутті

Після похорону рідні перебувають у жалобі за померлим родичем. Термін жалоби різний, відповідно до ступеня фамілійної спорідненості. За батьком, мамою, дитиною, братом і сестрою жалоба продовжується цілий рік, за дідусем і бабусею – шість або три місяці, за більш далекими родичами – 40 днів. У час жалоби родичам забороняється співати, танцювати, одружуватися, приймати гостей чи йти на гостину. Також чоловіки тривалий час можуть не голитися. Жінки цілий рік носять чорні хустини, вірячи, що душа ще перебуває з рідними й потребує від живих допомоги. Такою допомогою є постійна молитва за душу покійника та згадки про його добрі справи. На урочисті свята та по неділях за померлих ставлять свічки й час від часу просять священника помолитися за душу родичів. Зберігся також своєрідний звичай “відкупу” від жалоби. Після закінчення терміну жалоби родичі, перший раз виходячи до танцю, кидали під ноги жменю монет. Тим самим вони відкуповувалися від покійника (Вербівці, Вікно).

До після похоронних звичаїв належать й упорядкування цвинтарів. На могилах висаджують барвінок, любисток, м'яту, а в головах – фруктові дерева. Плоди з них дозволяється споживати всім. Проте заборонено торгувати цими плодами через переконання, що вторговані гроші принесуть лише майнові збитки. Оформлення могил родичів на Покутті вважалося престижем для живих родичів. Тому покутські сільські цвинтарі завжди охайно доглянуті, а багато надмогильних пам'ятників є мистецькими витворами [13, с.51].

Як бачимо, смерть віддавна сприймали як реальну загрозу, небезпечну, убивчу силу, згубну для людей, рослин, тварин, землі й навіть “неживих” предметів. Звідси – намагання уникнути небажаних ситуацій та аналогій з умиранням, захистити різні прояви життя від смерті та небіжчика, що є її носієм, і зберегти від занепаду домашнє господарство [4, с.165]. Головна причина такої стійкості – високий рівень релігійності мешканців Покуття. Більшість обрядів спрямована на підготовку й супровід душі померлого до потойбічного світу, прагнення живих забезпечити їй рай [14, с.36].

До цього часу збереглася віра в те, що покійний може впливати й на атмосферні явища. Траплялися випадки, коли довго не було дощу, то на могилу останньої померлої людини виливали воду для того, щоб випав дощ (Вікно).

Отже, похоронно-поминальні обряди є найстійкішими в порівнянні з іншими родинними обрядами. Це пов'язано з намаганням не допустити померлого до втручання в справи сім'ї.

1. Свідчення Білої Ганни Григорівни 1929 р. н.; народилася в с. Вікно Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.; освіта – майже 7 класів, працювала в колгоспі, у ланці, пенсіонерка, вдова. Проживає за адресою: с. Вікно Городенківського р-ну Івано-Франківської обл., вул. Винниченка, 10. Записано 01.03.2009 р. Левіновською Л. І.
2. Свідчення о. Нінювського Мирослава Михайловича 1962 р. н.; народився в м. Коломия; освіта вища, священник. Проживає за адресою: м. Коломия Івано-Франківської обл., вул. Г. Грегита, 38. Записано 30.01.2011 р. Левіновською Л. І.
3. Свідчення Сисак Катерини Степанівни 1929 р. н.; народилася в с. Мала Кам'янка Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.; освіта – середня, працювала вчителем початкових класів, пенсіонерка. Проживає за адресою: с. Мала Кам'янка Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. Записано 02.10.2010 р. Левіновською Л. І.
4. Гузій Р. Охоронні звичаї та перестороги, пов'язані з наближенням смерті: порівняльні розсліди / Гузій Р. // Карпати: людина, етнос, цивілізація : науковий журнал з проблеми карпатознавства. – Івано-Франківськ, 2009. – Вип. 1. – С. 163–168.
5. Древянський В. “Йому царство небесне, а нам ще прожити” / Древянський В. // Берегиня. – 2001. – № 2. – С. 31–36.
6. Етногенез та етнічна історія населення українських Карпат : у 4 т. : етнологія та мистецтвознавстві [голов. ред. С. Павлюк]. – Львів, 2006. – С. 569–589.
7. Історія української культури : у 5 т. | [голjd. ред. Скрипник Г. А.]. – К., 2008. – Т. 4, кн. 1. – С. 403–415.
8. Коваль-Фучило І. Голосіння в контексті похоронного ритуалу / Коваль-Фучило І. // Народна творчість та етнографія. – 2000. – № 1. – С. 33–44.

9. Коваль-Фучило І. Похоронний ритуал: проблема функціонування і сприйняття / Коваль-Фучило І. // Берегиня. – 2000. – № 1. – С. 53–56.
10. Кожоляно Г. К. Етнографія Буковини / Кожоляно Г. К. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – Т. 2. – 424 с.
11. Колесса Ф. Вірування про душу й загробне життя в українській похоронній і поминальній обрядовості / Колесса Філарет // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 2001. – Т. ССXLII. – С. 7–87.
12. Мовна У. Знакова функція меду в родинній обрядовості Карпат і Прикарпаття / Мовна У. // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 2001. – Т. ССXLII. – С. 262–270.
13. Паньків М. “Мамко моя, зозуленько моя...” / Паньків М. // Берегиня. – 2002. – № 1. – С. 37–54.
14. Паньків М. Сучасні традиційні обряди на Покутті та проблема їх збереження / Паньків М. // Етнос і культура. Часопис Прикарпатського університету ім. В. Стефаника : зб. наук.-теорет. ст. Гуманітарні науки / ред. Кононенко В. І. – Івано-Франківськ, 2003. – № 1. – С. 32–37.
15. Українська минушина : ілюстр.-етногр. довід. / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна [та ін.]. – К., 1993. – 256 с.
16. Ульяновська С. Уявлення про духовну сутність людини в контексті поховальної обрядовості / Ульяновська С. // Народна творчість та етнографія. – 1989. – № 3. – С. 34–40.
17. Яковлева О. “Потойбіччя” в уявленні прадавніх українців / Яковлева О. // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 3. – С. 78–85.

В статтє на основе анализа этнографических источников и полевых материалов освещены особенности похоронно-поминальной обрядности на Покутье. Закономерности распространения различных явлений обрядности, активизация одних и отмирания других особенностей бытовой культуры представлены на основе картографирования.

Ключевые слова: обряд, обычай, смерть, похороны, покойник.

The article analyzes the peculiarities of the funeral-memorial rites of Pokuttya according to the ethnographical resources and research materials. Regularities of distribution of various phenomena ceremonies, activation and disappearance of some other features of everyday culture given by mapping.

Key words: rite, custom, death, funeral, departed.

УДК 94 (477)
ББК 63.3 (Укр)

Ігор Підкова

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ ВИБОРИ 1991 р. В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕДВИБОРЧИХ ПРОГРАМ КАНДИДАТІВ

Стаття висвітлює передвиборчі програми кандидатів у Президенти під час обрання першого Президента новітньої історії України. Автор стверджує, що під час президентських перегонів претенденти на найвищу державну посаду одностайно підтримали курс на здобуття повної незалежності України. Показано, що програми кандидатів у частині пошуку механізмів подолання кризових явищ і становлення державної структури мали декларативно-еклектичний характер, зумовлений початковим станом національної політичної, економічної й політологічної думки, містили декларативні, а інколи й популістські обіцянки соціального характеру (зокрема, всезагальна майнова рівність і справедливість, соціальні державні гарантії, європейський рівень життя вже через 3–5 років).

Ключові слова: Україна, незалежність, вибори, виборча кампанія, передвиборчі програми, кандидати.

Спроба державного перевороту в Радянському Союзі в серпні 1991 р. і проголошення Верховною Радою незалежності України поставило на перший план суспільно-політичного життя республіки дві найнагальніші проблеми: обрання Президента й проведення загальнонаціонального референдуму щодо схвалення Акта державної незалежності. Саме так окреслив головні завдання всіх демократичних сил у цей період один із лідерів Народної Ради, парламентського об'єднання у Верховній Раді, Б.Горинь: “Перед нами два найважливіші питання: незалежність мусить бути підтверджена резуль-